

Stipe Tonković

FRANJO TONKOVIĆ

(Naš prvi slijepi doktor znanosti i profesor Sveučilišta u Hrvatskoj)

Franjo Tonković rođen je 14. rujna 1919. godine u Bribiru u obrtničko – poljodjelsko – kovačkoj obitelji. Izgubivši vid u trećoj godini, djetinjstvo je živio sa svojim vršnjacima u svemu jednak i voljen i rano pokazivao odlučnost, znatiželju i volju za stvaralaštvo i rad i u radionici svoga oca (izrada minijaturnih kola) i maštovitom oblikovanju predmeta (barke i alata). More s kojim je bio vezan do kraja života i gora u kojoj je svakog ljeta boravio s obitelji, druženje s čuvarima blaga (stoke) i koscima, grabljenje i miris sijena činili su ga zadovoljnim, razvijali njegove intelektualne, emotivne i fizičke energente. Svirao je tambure, nalazio se s pjevačima, izražavao radost i nije se osjećao hendikepiran. Odlazak u Zavod za slijepe u Zagreb, gdje je ubrzo ravnatelj Josip Očko otkrio njegove sposobnosti i žed za obrazovanjem, značili su i nove uvjete i početak uspinjanja prema željenom cilju. U Zavod dolazi 1931. godine nakon kritičnih godina poslije Prvog svjetskog rata i starta nove države kada Zavod već postiže «nagli i svestrani razvoj»,¹ iako još radi u skromnim uvjetima i uoči Drugog svjetskog rata s 40 pitomaca. U Zavodu završava osnovnu školu za slijepe i kao nadaren učenik upisuje privatno klasičnu gimnaziju gdje je stekao široko opće i humanističko obrazovanje. Tu je savladao i latinski i grčki što će biti uvod u njegov kasniji poliglotski let. Sklon glazbi, koja je i u Zavodu imala važno mjesto, usporedo upisuje i srednju muzičku školu, pa uz tambure, trubu i klavir posebno uči violončelo kod čuvenog Antonia Janigra i orgulje kod istaknutog Franje Dugana. Nastupa na koncertima zajednički i samostalno.

U Zavodu dočekuje i nacističko-fašističku okupaciju zemlje unutar koje kvinslinška vlast NDH praktično ukida Zavod, što postaje i jedna od najtežih «mračnih faza»² ove ustanove. Noseći još iz zavičaja naboj slobode i sada njene ugroženosti od fašističke Italije, pridružuje se već 1942. godine narodnooslobodilačkom pokretu u kojem sudjeluje i s bibrskom omladinom i među studentima u Zagrebu.

Franjo nastavlja i drugi, viši stupanj obrazovanja za redovne studente na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje 1947. godine diplomira na pedagoškoj grupi znanosti. Poslije oslobođenja zemlje obnavlja se i Zavod (1947. g.) pa u novim društvenim uvjetima «u

¹ Stjepan Barač, *Povijesni razvoj Zavoda «Vinko Bek»*, posebno 1947.–1970., u knjizi “Obrazovanje i odgoj slijepe i slabovidne djece i omladine u Hrvatskoj 1895-1970.”, Zavod, Zagreb, 1970., str. 14.

² Isto, str. 14.

fazi do tada neslućenih objektivnih mogućnosti i nesputanog slobodnog razvitka Zavod udara nove temelje za buduće decenije».³ Na njemu, sada u drugoj ulozi, radi i Franjo, najprije kao nastavnik od 1947. godine i profesor srednje škole od 1953. godine, a s njim i Danica koja će vjenčanjem te 1947. godine postati njegov stalni pratilac i suradnik. Uvjeti su bolji, ali borba za poboljšanje položaja slijepih, i slabovidnih nastavlja se i dalje:

- a) pridobivanje roditelja i okoline, posebno radnih sredina, društvenih institucija i javnosti za ravnopravan položaj i tretman slijepih,
- b) projiciranje i djelovanje na stvaranju uvjeta za odgoj i obrazovanje, sada već i stručno, ugrađujući ih u nacionalni obrazovni sustav kao njegov ravnopravni dio s dodatnim specifičnim pogodnostima koje iziskuje ova populacija.

Prvi odmak učinjen je već 1947. godine prijelaskom s četverogodišnje na sedmogodišnje obrazovanje i time je od paralelnog sustava napravljen ulazak u opći sustav.

Radeći neprekidno na utemeljenju sustava obrazovanja slijepih, moralo ga je to dovesti na sam izvor – do Vinka Beka, osnivača Zavoda 1895. godine, prve specijalne odgojno obrazovne ustanove za slijepe u Hrvatskoj i na slavenskom jugu i prvog hrvatskog tiflopedagoga. Proučava svu povijesnu građu, piše disertaciju o Vinku Beku i brani je vrlo uspješno na beogradskom sveučilištu 1959. godine.⁴ Tako Franjo Tonković postaje prvi slijepi doktor znanosti u Hrvatskoj i šire, a uskoro i profesor Sveučilišta u Zagrebu.

Sada već i kao znanstvenik sudjeluje u pripremama i ostvarenju završnog kruga u sustavu obrazovanja slijepih – osnivanju Visoke defektološke škole 1962. godine – prvoj i tada jedinjoj (do 1975. g.) visokoškolskoj ustanovi na području Jugoslavije. Iako je ova visoka škola imala djelić svog začetka u Višoj pedagoškoj školi, u njenom defektološkom odsjeku, trebalo je za ovaj novi korak startati od početka. Uvedena su usmjerenja općeg modela do pojedinih profila nastavnika a među njima po prvi put i posebna grupa predmeta za studij odgoja i obrazovanja osoba oštećena vida. Nešto kasnije bila je to znanstveno-nastavna jedinica za pedagogiju slijepih i slabovidnih na čijem je čelu (katedre, odsjeka) bio i Franjo Tonković. Upravo je ovaj Odsjek za oštećenje vida organizirao posve nov studij bez oslonca na ikakva prijašnja iskustva u republici, a do potkraj 1963. godine nije imao ni jednog nastavnika s punim radni vremenom.⁵ Tonković je u jesen 1963. godine izabran za višeg predavača za predmet Pedagogija slijepih i slabovidnih sa stalnim radnim odnosom. Za isti predmet već u zvanju docenta ponovo je izabran 1968. godine, a na natječaju 1971. godine na istu dužnost u zvanju izvanrednog profesora Sveučilišta u Zagrebu.⁶ Odlukom Sabora SRH od 13. lip-

³ Isto str. 14.

⁴ Dr. Franjo Tonković, Vinko Bek i njegov utjecaj na odgoj i obrazovanje slijepih u Jugoslaviji, Savez slijepih Jugoslavije – Tifloški muzej, Zagreb, 1960. g.

⁵ Petnaest godina rada Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1978. g., str. 41.

⁶ Izvješće i prijedlog Stručne komisiji (dr. Vladimir Mužić, dr. Pero Šimleša, dr. Zvonimir Pavišić) za izbor u zvanje izvanrednog profesora i izvanrednog profesora za predmet Pedagogija slijepih osoba, arhiv Fakulteta za defektologiju.

nja 1973. godine o suglasnosti za promjenu naziva Visoke defektološke škole u Fakultet za defektologiju i formalno postaje samostalni ravnopravni subjekt Sveučilišta, što mu daje i veći prostor za razvoj, ali i obaveze intenzivnijeg povezivanja sa znanstvenim radom. Uz duže pripreme i sudjelovanje svih usvojen je i prvi plan stručnih predmeta na Odsjeku za oštećenje vida, a do 1978. godine svi nastavnici (sada već njih 7) stekli su doktorat znanosti. Tonković je u međuvremenu promoviran za redovnog profesora. Samo je do ove godine na Odsjeku za oštećenje vida diplomiralo 50 studenata prvi i 36 studenata drugi stupanj (ukupno 86), a od ovog posljednjeg 27 redovnih i 19 izvanrednih studenata iz svih republika Jugoslavije.⁷ Na broj pitomaca u Zavodu s dvije škole, koji je već 1970. godine dostigao 240, sada su i kadrovski potencijali dosegli razinu koja omogućava šire i brže uključivanje slijepe populacije i u osnovno školsko i srednje stručno obrazovanje. S druge strane Zavod za slijepe postao je vježbaonica za studente i mjesto međutjecaja znanosti i prakse.

U svojem znanstvenom radu pretežno se koncentrirao na područje povijesnog razvoja odgoja i obrazovanja slijepih u Hrvatskoj i izvan nje. Doktorska disertacija o Vinku Beku prva je i znanstvena povijest⁸ slijepih, a u isto vrijeme i veza tih vremena i njenih problema sa suvremenim. Izučavao je i napisao rad «Položaj slijepih u starom i srednjem vijeku», «Društveno-povijesna uvjetovanost pojave specijalnog obrazovanja slijepih u 18. stoljeću», o razvoju Zavoda za odgoj slijepe djece uz 60. obljetnicu (1955.), «Školstvo za slijepe u FNRJ»,⁹ a još 1956. g. piše i za inozemstvo i izdaje djelo prevedeno na francuski jezik: «Povijesni razvoj institucije za obrazovanje slijepe djece «Vinko Bek» u Zagrebu».¹⁰ Znanstveno-istraživački rad Franje Tonkovića usporedo s pedagoškim i društvenim djelovanjem bio je intenzivan, temeljit i plodan. Stručnjak i znanstvenik za specijalnu pedagogiju napisao je rad «Tiflogologija kao posebna defektologijska znanost», a pripao mu je i kratki opis svih relevantnih područja u odgoju i obrazovanju slijepih u «Enciklopedijskom rječniku pedagogije» (Zagreb, 1963.): Barbierovo pismo, Braillovo pismo, Nastava u školi za slijepe, Osnovna škola za slijepe, Predškolski odgoj slijepe djece, Profesionalno obrazovanje slijepih, Slijepo dijete u porodici, Slijepi učenik u redovnoj školi, Tiflopedagogija, Zavod za slijepe. Još u Savezu slijepih Hrvatske, čiji je «najznačajniji osnivač i promotor» (A. Kovač) od 1946. pa dalje, on se i znanstveno i praktično angažirao na pitanjima sustava odgoja i obrazovanja o čemu je posebno pisao u radu «Odgojno obrazovna i kompleksna rehabilitacija u svijetlu reforme odgoja i obrazovanja». U djelu «Psihopedagoški profil slijepa djeteta» (1969.g.)¹¹ daje «solidnu teorijsku analizu... uz

⁷ Isto kao pod 5

⁸ Dr. Franjo Tonković u svojoj disertaciji o Beku obrađuje i osamdesetogodišnje razdoblje ispred, posebno od 1816. g. kada se na prijedlog zapovjednika Vojne krajine u Petrovaradinu osniva Zaklada za potporu slijepe djece iz vojničkih krugova koja bi kroz šest godina polazila privatni zavod u Beču (vidi: «Vinko Bek», str. 9–28.).

⁹ Socijalna misao, br. 3, 4, 5, 1966. g. i 1–2 iz 1962. g.

¹⁰ Naslov na francuskom jeziku glasi: «Développement historique de l' institution pour l' éducation de enfants aveugles «Vinko Bek» dans Zagreb».

¹¹ Prevodi s njemačkog rad Hansa – Wilhem Feldena «Malo slijepo dijete i njegovi pokreti», izd. SSJ – Tiflološki muzej, Zagreb, 1963. g.

praktične momente» koristeći se literaturom ruskog, anglosaksonskog i njemačkog govornog područja.¹² Sudionik je istraživanja «Slijepi u uključivanju slijepe djece u osnovnu školu» (1978.), a sam izvodi veće istraživanje «Karakteristike poslijeratnih generacija učenika osnovnih škola Zavoda Vinko Bek u Zagrebu».¹³

Presudno za slijepe, ali i subjekte i institucije – specijalizirane i opće – realno i urgentno iznova se javlja problem društvene integracije slijepih, prije svega u radnu sredinu. S dvojicom koautora (V. Stančić, G. Zovko) vrši «Komparativno ispitivanje adaptacije omladine oštećena vida» čije rezultate izlaže na IV. kongresu Međunarodnog Savjeta za obrazovanje slijepe omladine» u Beču.¹⁴ Jedno od zamašnjih istraživanja, uz interes i pomoć američke institucije «Social and rehabilitation servis», također u koautorstvu već spomenutih profesora završeno je 1971. godine pod naslovom «A Study of Factors Affecting the Social and Psychological integration of the Blind into the normal Working Environment».¹⁵

Već spomenuta Stručna komisija za izbor ocijenila je ovaj rad kao «metodološki najrazrađeniji, te najdublje ulazi u teorijske i praktične aspekte problematike... a empirijski dio pokazuje adekvatnu primjenu arsenala metoda istraživanja, postupaka prikupljanja podataka, te njihove obrade, te zaključci pokazuju da kandidat vlada teorijskim aspektima, o čemu svjedoči i znanstvena upotreba navedene literature».

Znanstveno stručni opus dr. Franje Tonkovića dostiže šezdeset (60) radova od kojih su njih 29 registrirani u spomenici «Petnaest godina rada Fakulteta za defektologiju» (1978.). Među njima su sedam na stranim jezicima. Naime, Tonković je, obdaren pamćenjem i brzim učenjem, ustrajno savladavao strane jezike: njemački, francuski, ruski, engleski, poljski, već u mirovini i španjolski, a iz klasične gimnazije i fakulteta ponio je znanje grčkog i latinskog, što bez materinjeg (plus čakavština) čini osmostrukog poliglota. To mu je davalo mnoge prednosti u znanstvenom radu, u međunarodnim angažmanima, ali i prevođenju. Tako je samo za studij pedagogije preveo četiri priručnika, zatim «History of mobility», «Using the Cramer Abacus for the Blind»¹⁶ i drugo.

Osobna sposobnost, znanstveni ugled, poznavanje jezika vrlo rano su mu otvorili put, iako ga je prije svega i sam otvarao u inozemstvo, u međunarodne organizacije, na svjetske i regionalne kongrese i simpozije. Prvi krug povezivanja bio je Savez slijepih Jugoslavije čiji je on, kao i Saveza slijepih Hrvatske, jedan od osnivača, a nešto kasnije i Saveza društava defektologa Jugoslavije u kojem je vršio dužnost predsjednika tiflološke sekcije. Kako ustvrđuje prof. dr. Mira Oberman «sudjelovao je gotovo na svim važnim sastancima, savjetovanjima posvećenim problemima odgoja i obrazovanja na razini bivše Jugoslavije». Kao član jugosla-

¹² Izvještaj i prijedlog Stručne komisije za izbor...(1971. g.) – arhiv

¹³ «Obrazovanje i odgoj slijepe djece i omladine u Hrvatskoj 1895 – 1970.», Zavod za odgoj slijepe i slabovidne djece «Vinko Bek», Zagreb, 1970.

¹⁴ «Defektologija» br. 1, Zagreb, 1969. g.

¹⁵ «Studija faktora koji utječu na društvenu i psihološku integraciju slijepih u normalnu radnu sredinu», Zagreb, 1971. g.

¹⁶ «Povijest pokretljivosti», «Crammerov abak za slijepe», Socijalna misao, Zagreb, 1973. g.

venske delegacije već 1952. godine sudjeluje na Međunarodnoj konferenciji tiflopedagoga u Bussumu (Holandija), 1955. godine u Innsbrucku, 1956. godine u Berlinu, zatim 1957. godine u Oslu, 1960. g. u Ljubljani, 1962. g. u Hannoveru, 1978. g. u Waldkirchu, 1980. g. u Sarajevu itd. Na ovim ali i drugim međunarodnim skupovima u pravilu je izlagao i svoje priloge: 1957. g. u Berlinu na Međunarodnom simpoziju o profesionalnoj rehabilitaciji, 1969. g. u Beču na IV. «hajlpedagoškom» kongresu, 1974. g. u Sonnenbergu na Konferenciji o rehabilitaciji slijepih, 1975. g. u Ljubljani na Prvoj europskoj regionalnoj konferenciji ICEVH, zatim na Svjetskom kongresu ICEVH u Parizu 1977. godine.¹⁷

Njegov pedagoški i znanstveni renome bio je nagrađen već 1962. g. kada je izabran, kao predstavnik zemalja Balkana u Međunarodnu konferenciju odgajatelja slijepe djece, a 1967. g. za pomoćnog sekretara Internacionalne konferencije za obrazovanje slijepe omladine.¹⁸ Iz ovog nepotpunog pregleda se vidi koliko su organizacije i institucije slijepih našeg prostora, zahvaljujući i osobama koje su imale, bile otvorene prema svijetu i u svojim organizacijama ravnopravne, čak i u onim prvim danima nove Jugoslavije kada nam mnogi nisu bili naklonjeni. Uz pedagoški i znanstveno-istraživački rad njegova treća dimenzija aktiviteta bila je društvena, socijalna pa i politička djelatnost. Njegovo vrijeme je, naime, otvaralo u društvenom sustavu uvjete za inicijative i autonomnost institucija i obilovalo oblicima participacije u upravljanju i samoupravljanju. Uz njegove profesionalne dužnosti pročelnika Odsjeka za oštećenje vida i već spomenute Katedre za pedagogiju slijepih i slabovidnih on je već od 1946. godine osnivanjem Hrvatskog saveza slijepih i kao njegov predsjednik, i poslije Udruženja saveza slijepih Jugoslavije, tada gotovo jedinih organiziranih skupina koje su vršile utjecaj i na struku i javnost, na obrazovne ustanove i državu, svojim zahtjevima i akcijama bio jedan o najagilnijih. U tijelima je društvenih organa upravljanja od prvih početaka njihovog osnivanja (Upravni odbor Zavoda za slijepe 1955. g., Savjeta 1962. g.). Na Visokoj defektološkoj školi i fakultetu član je Savjeta, odbora za nastavu i drugih tijela i komisija, ali i sudionik u izradi samoupravnih akata ustanove (statut, pravilnici). Angažirao se i kao član redakcije časopisa «Socijalna misao» i član Savjeta časopisa «Defektologija», ali i u mnogim komisijama i stručnim grupama na razini grada i republike. Jedno od njegovih ranih djela, koje je ostvario sa suprugom Danicom, bilo je utemeljenje Tiflološkog muzeja u Zagrebu 1953. g. u isto vrijeme kao i ustanove Udruženja saveza slijepih Jugoslavije, jedine na ovim prostorima. Muzej se postepeno razvio u respektabilnu instituciju, značajnu i kao pedagoška, povijesna i muzejska jezgra, koja će čuvati i dio ostavštine pokojnog Franje Tonkovića.¹⁹

Franjo Tonković dijelio je životne staze sa slijepima i radio i živio i sam kao slijep čovjek. Služio se istančanim sluhom, oštrom inteligencijom, napose izvanrednim pamćenjem. Novije vrijeme napretka znanosti, posebno njene primjene u informatici, audiovizualnim sredstvima, znatno su olakšale učenje i rad i pomakle granice prepreka koje su postojale u vrijeme njegovog početka u svijetu obrazovanja. Ipak Brailleovo pismo, u novije vrijeme ugrađeno u

¹⁷ Petnaest godina rada Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1978. g.

¹⁸ International Conference of Education of Blind Youth – ICEBY (ICEVH)

¹⁹ Dr. Mira Oberman, Ante Kovač, O profesoru dr. Franji Tonkoviću, govor na Mirogoju 6. srpnja 2000. g.

pisaći stroj, posluživao ga je cijelog života. Koristio se i abakom – kineskim računalom za slijepe, specijalnim satom, a najviše magnetofonom, kasetofonima i drugim informatičkim izumima. No, bez pomoći svoje supruge Danice, ponekad i drugih bliskih ljudi, nije mogao ulaziti u golem opus znanosti, umjetnosti, odnosno literature, časopisa i tiska. Imao je u tome dvije prednosti – što je prošao školu života slijepih i zato ih poznao bolje i cjelovitije i što je već sa srednjim obrazovanjem i sam bio integriran u redovno obrazovanje, učeći i družeći se s djecom i mladima. To se ponavlja i u znanstveno-pedagoškom radu, koji mada je bio specijalistički, uvijek je i tematski i timski vezivao i susjedne discipline od pedagogije, psihologije, sociologije, medicine (posebno oftalmologije) i svakako defektologije.

Kao ličnost i čovjeka osjećajno i točno predstavio ga je njegov učenik prof. Ante Kovač, koji je s njim surađivao 40 godina, označivši ga kao «velikog humanistu i pedagoga, od koga se imalo što čuti i naučiti»...«ostajući uzorom, osobito na savladavanju životnih barijera». I dalje «učio nas je da ne govorimo «ne mogu», učio nas je da se borimo, da budemo principijelni i čvrstog karaktera, da budemo rodoljubi, da postanemo ljudi. To što je tražio od nas bilo je čvrsto ugrađeno u njegove karakterne crte i njegovu ličnost, u njegov način života i ophođenja s ljudima. Bio je nadasve pravičan i pravdoljubiv».²⁰

Prof. dr. Mira Oberman izrekla je gotovo aksiomski da je «svojim djelom pok. Franjo Tonković dao doprinos osvjetljavanju puta istine i spoznaje da slijepi čovjek može uspjeti jednako i mnogo više nego onaj neoštećenog vida».²¹ Kao pedagog i znanstvenik dobio je 1983. g. republičku nagradu za životno djelo iz područja društveno humanističkih znanosti, a nešto kasnije republičku nagradu za životno djelo iz područja pedagoških znanosti «I. Filipović». Njegovi radovi, već od disertacije o Vinku Beku pa dalje odvest će ga do znanstvenog opusa «koji će ga još za života svrstati među velikane pedagoške misli, napose tiflologije». (A. Kovač)

Kao velikana svojim djelom, ali i prisustvom tijekom cijelog života u svom zavičaju –Bribiru, Vinodolu, Primorju svrstat će ga i Vinodolci u svoje istaknute ličnosti.

Njegov znanstveni opus ostat će izazov za sadašnja i buduća istraživanja i cjelovita saznanja o njegovom radu i životu.²²

SAŽETAK

Franjo Tonković rođen je u Bribiru 1919. godine, a vid je izgubio već u trećoj godini te je školovanje obavio u Zavodu za slijepe u Zagrebu. Kao talentirani mladić završio je i studij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te je neko vrijeme radio kao profesor u Zavodu, a disertaciju je branio na temu Vinka Beka, utemeljivača Zavoda i prvog našeg tiflopedagoga. Nakon disertacije posvetio se znanstvenim istraživanjima te je bio i profesor na Zagrebačkom sveučilištu. Napisao je više znanstvenih radova s područja tiflopedagogije zauzimajući se za suvremene pristupe slijepim osobama i njihovom osposobljavanju za normalan život. Bio

²⁰ Prof. Ante Kovač, O profesoru dr. Franji Tonkoviću, govor na Mirogoju

²¹ Prof. dr. Mira Oberman, O profesoru Franji Tonkoviću, govor na Mirogoju, 6. srpnja 2000. g. (priv. arhiv)

²² Prof. dr. Franjo Tonković umirovljen je 1984. g. Umro je 3. srpnja 2000. godine i sahranjen na Mirogoju.

je ne samo veliki znanstvenik, pedagog i utemeljivač modernih tiflopedagogijskih metoda i tehnika, nego i velik humanist, što ga sve svrstava u red zaslužnih ljudi kojima se ponosi njegov rodni Bribir.